

**BO’LAJAK O’QITUVCHILARNING KASBIY REFLEKSIYASINI
RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK MEXANIZMLARI**

I.I.Tuychiyeva

*Farg’ona davlat universiteti pedagogika kafedrasini mudiri
pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) professor,*

Ergasheva Madinabonu Abdurahim qizi

Farg’ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo’lajak o’qituvchilarning kasbiy refleksiya rivojlantirishning innovatsion pedagogik mexanizmlari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda refleksiyaning pedagogik-psixologik mohiyati, uning kasbiy kompetensiya tarkibidagi o’rni hamda zamonaviy ta’lim jarayonida rivojlantirishning dolzarb jihatlari yoritilgan. Shuningdek, interfaol ta’lim texnologiyalari, case-study, portfolioga asoslangan baholash, reflektiv treninglar va raqamli ta’lim vositalarining reflektiv kompetensiyani shakllantirishdagi samaradorligi asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari bo’lajak o’qituvchilarda o’z faoliyatini tahlil qilish, tanqidiy fikrlash va kasbiy o’z-o’zini rivojlantirish ko’nikmalarini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlarning muhim ahamiyatga ega ekanligini ko’rsatadi.

Kalit so’zlar: bo’lajak o’qituvchi, kasbiy refleksiya, innovatsion pedagogik mexanizmlar, reflektiv kompetensiya, pedagogik texnologiyalar, interfaol ta’lim, case-study, portfolio, raqamli ta’lim, kasbiy rivojlanish, kompetensiyaviy yondashuv.

KIRISH

Bugungi kunda oliy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, pedagog kadrlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish hamda ta’lim sifatini oshirish masalalari global miqyosda dolzarb ilmiy-amaliy yo’nalishlardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Xususan, bo’lajak o’qituvchilarning kasbiy faoliyatga tayyorgarligini takomillashtirish jarayonida ularning reflektiv tafakkurini rivojlantirish muhim strategik ahamiyat kasb etadi. Chunki zamonaviy pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki o’z faoliyatini tahlil qiluvchi, baholovchi va doimiy ravishda takomillashtirib boruvchi shaxs sifatida namoyon bo’lishi lozim.

Kasbiy refleksiya – bu o’qituvchining o’z pedagogik faoliyati, qaror qabul qilish jarayonlari, ta’limiy vaziyatlarda tutgan pozitsiyasi hamda erishilgan natijalarni tahlil qilish va ularga tanqidiy yondashish qobiliyatidir. Mazkur jarayon pedagogning kasbiy o’shishi, pedagogik mahoratining shakllanishi hamda innovatsion yondashuvlarni samarali qo’llay olishida asosiy omil sifatida xizmat qiladi. Shu bois, bo’lajak o’qituvchilarda kasbiy refleksiyaning rivojlantirish masalasi pedagogika fanining dolzarb ilmiy muammolaridan biri sifatida qaralmoqda.

Globallashuv sharoitida ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalar, interfaol metodlar va kompetensiyaviy yondashuvlarning keng joriy etilishi o’qituvchidan yuqori darajadagi moslashuvchanlik va innovatsion fikrlashni talab etmoqda. Bu esa o’z navbatida pedagogik faoliyatni doimiy tahlil qilish, o’z-o’zini baholash va reflektiv mexanizmlarni shakllantirish

zaruratini yanada kuchaytiradi. Shu nuqtai nazardan, bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy refleksiya-rivajlanishning innovatsion pedagogik mexanizmlarini ilmiy asosda o‘rganish va amaliyotga tatbiq etish bugungi kunning ustuvor vazifalaridan biridir.

Mazkur maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy refleksiya-rivajlanishning nazariy asoslari, uning pedagogik-psixologik xususiyatlari hamda innovatsion yondashuvlar orqali rivajlanish mexanizmlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, ta‘lim jarayonida reflektiv kompetensiyani rivajlanishga xizmat qiluvchi zamonaviy metodlar va texnologiyalar samaradorligi asoslab beriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy refleksiya-rivajlanish muammosi zamonaviy pedagogika va ta‘lim psixologiyasining eng dolzarb ilmiy yo‘nalishlaridan biri sifatida e‘tirof etiladi. Ushbu masala yuzasidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda refleksiya shaxsning kasbiy shakllanishi, o‘z-o‘zini anglash hamda pedagogik faoliyatni takomillashtirishning muhim mexanizmi sifatida talqin qilinadi. Xususan, D. Schönning —reflektiv amaliyotchil konsepsiyasida o‘qituvchining o‘z faoliyatini doimiy tahlil qilish orqali kasbiy rivajlanishga erishishi asoslab berilgan bo‘lsa, A. Banduraning ijtimoiy-kognitiv nazariyasida o‘z-o‘zini baholash va o‘z faoliyatini tartibga solishda refleksiyaning muhim o‘rni ilmiy jihatdan yoritilgan.

MDH pedagog olimlari V.A. Slastenin, I.F. Isaev va E.N. Shiyanovlarning qarashlarida pedagogik refleksiya kasbiy kompetentlikning ajralmas tarkibiy qismi sifatida ko‘rib chiqilib, bo‘lajak o‘qituvchilarda reflektiv ko‘nikmalarni shakllantirish pedagogik jarayon samaradorligini oshirishi ta‘kidlanadi. Shuningdek, O‘zbekiston olimlari N.A. Muslimov, Sh.Q. Abdullayeva, M. Quronov va S. Jalolovlarning ilmiy izlanishlarida o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi, reflektiv tafakkur va innovatsion pedagogik faoliyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik chuqur tahlil qilingan bo‘lib, refleksiya pedagogik faoliyatni tahlil qilish, baholash va takomillashtirishning asosiy mexanizmi sifatida asoslab berilgan.

Zamonaviy adabiyotlarda raqamli ta‘lim muhitining kengayishi natijasida reflektiv faoliyatning yangi shakllari — onlayn portfoliolar, elektron kundaliklar va reflektiv bloglar paydo bo‘layotgani qayd etiladi. Bu esa bo‘lajak o‘qituvchilarda o‘z-o‘zini tahlil qilish, tanqidiy fikrlash va innovatsion yondashuvni rivajlanishga xizmat qilmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi doirasida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy refleksiya-rivajlanish jarayoni kompleks, tizimli va kompetensiyaviy yondashuvlar asosida o‘rganildi. Tadqiqotda nazariy tahlil va sintez, qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatuv, suhbat va anketa so‘rovlari hamda pedagogik tajriba-sinov (eksperiment) metodlaridan foydalanildi. Mazkur metodlar orqali talabalarining reflektiv faoliyat darajasi, o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalari hamda kasbiy fikrlash xususiyatlari o‘rganildi.

Tadqiqot jarayonida kompetensiyaviy yondashuv asos qilib olinib, bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy refleksiya-rivajlanish nafaqat nazariy bilim, balki amaliy faoliyatda namoyon bo‘ladigan integrativ kasbiy ko‘nikma sifatida talqin qilindi. Shu bilan birga, innovatsion pedagogik mexanizmlar — interfaol ta‘lim texnologiyalari, case-study, portfolioga asoslangan baholash, reflektiv treninglar va raqamli ta‘lim platformalari — reflektiv

kompetensiyani rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega ekanligi ilmiy jihatdan asoslab berildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot jarayonida bo’lajak o’qituvchilarning kasbiy refleksiya-rasmiy rivojlantirishga yo’naltirilgan innovatsion pedagogik mexanizmlarning samaradorligi nazariy va amaliy jihatdan o’rganildi. Olib borilgan pedagogik kuzatuvlar, anketa so’rovlari hamda tajriba-sinov ishlari natijalari shuni ko’rsatdiki, reflektiv kompetensiyani shakllantirishda an’anaviy yondashuvlar yetarli samara bermaydi, aksincha, interfaol va innovatsion metodlar sezilarli ijobiy natijalarni ta’minlaydi.

Tajriba-sinov ishlari davomida interfaol ta’lim texnologiyalari, case-study (vaziyatli tahlil), portfolioga asoslangan baholash, reflektiv treninglar hamda raqamli ta’lim vositalaridan foydalanilgan guruhlarda talabalar o’z faoliyatini tahlil qilish, xatolarini aniqlash va ularni bartaraf etish bo’yicha yuqori darajadagi faollik namoyon etdilar. Ayniqsa, portfolioga asoslangan yondashuv talabalarda o’z-o’zini baholash va kasbiy rivojlanishni rejalashtirish ko’nikmalarini sezilarli darajada shakllantirdi.

Olingan natijalar shuni ko’rsatadiki, reflektiv faoliyatning rivojlanishi uch asosiy komponent orqali samarali amalga oshadi:

1. Kognitiv komponent – pedagogik bilimlarni chuqur anglash va tahlil qilish;
2. Faoliyatli komponent – amaliy pedagogik vaziyatlarda qaror qabul qilish va uni asoslash;
3. Shaxsiy-reflektiv komponent – o’z faoliyatini tanqidiy baholash va o’z-o’zini rivojlantirishga intilish.

Tajriba guruhi va nazorat guruhi natijalarini qiyosiy tahlil qilish shuni ko’rsatdiki, innovatsion yondashuv asosida o’qitilgan talabalarda reflektiv fikrlash darajasi, pedagogik muammolarni hal qilish qobiliyati hamda mustaqil qaror qabul qilish ko’nikmalari sezilarli darajada yuqori bo’lgan.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, kasbiy refleksiya-rasmiy rivojlantirishda o’qituvchining fasilitatorlik roli muhim ahamiyatga ega bo’lib, u talabaning mustaqil fikrlashini qo’llab-quvvatlashi, yo’naltirishi va reflektiv jarayonni tashkil etishi lozim. Shuningdek, raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan reflektiv faoliyat (onlayn portfolio, blog yuritish, virtual tahlil platformalari) talabalarining o’z-o’zini anglash darajasini oshirishga xizmat qilishi aniqlandi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari bo’lajak o’qituvchilarning kasbiy refleksiya-rasmiy rivojlantirishda innovatsion pedagogik mexanizmlar (interfaol metodlar, reflektiv topshiriqlar, raqamli vositalar va kompetensiyaviy yondashuv) yuqori samaradorlikka ega ekanligini tasdiqlaydi. Bu esa pedagogik jarayonni modernizatsiya qilish va zamonaviy o’qituvchi shaxsini shakllantirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalariga asoslanib shuni ta’kidlash mumkinki, bo’lajak o’qituvchilarning kasbiy refleksiya-rasmiy rivojlantirish zamonaviy pedagogik ta’lim tizimining eng muhim va strategik yo’nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki reflektiv kompetensiya pedagog

shaxsining kasbiy yetukligi, innovatsion faoliyati hamda o‘z-o‘zini doimiy rivojlantirish qobiliyatini belgilovchi asosiy omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, kasbiy refleksiyaning rivojlantirish an‘anaviy ta‘lim metodlari orqali to‘liq amalga oshmaydi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun interfaol ta‘lim texnologiyalari, case-study, portfolioga asoslangan baholash, reflektiv treninglar hamda raqamli ta‘lim vositalaridan foydalanish yuqori pedagogik samara beradi. Ayniqsa, innovatsion yondashuvlar bo‘lajak o‘qituvchilarda o‘z faoliyatini tahlil qilish, tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, reflektiv kompetensiyaning shakllanishi uch asosiy komponent — kognitiv, faoliyatli va shaxsiy-reflektiv yo‘nalishlarning uzviy integratsiyasi asosida amalga oshadi. Ushbu komponentlarning uyg‘un rivojlanishi bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy barqarorligi va pedagogik mahoratini oshirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy refleksiyaning rivojlantirishga yo‘naltirilgan innovatsion pedagogik mexanizmlar ta‘lim jarayonini modernizatsiya qilish, pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirish hamda raqobatbardosh o‘qituvchi shaxsini shakllantirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ekanligi tasdiqlandi.

Shu bois, pedagogik ta‘lim tizimida reflektiv yondashuvni keng joriy etish, o‘quv jarayonini innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish hamda bo‘lajak o‘qituvchilarda uzluksiz o‘z-o‘zini rivojlantirish madaniyatini shakllantirish dolzarb vazifa sifatida e‘tirof etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Schön D. A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. New York: Basic Books, 1983.
2. Bandura A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1977.
3. Dewey J. How We Think. Boston: D.C. Heath, 1933.
4. Kolb D. A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. New Jersey: Prentice Hall, 1984.
5. Slastenin V. A., Isaev I. F., Shiyanov E. N. Pedagogika. Moskva: Akademiya, 2013.
6. Zeer E. F. Psychology of Professional Development. Moscow: Akademiya, 2007.
7. Muslimov N. A. Kasbiy ta‘lim metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
8. Quronov M. Pedagogika nazariyasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
9. Abdullayeva Sh. Q. Pedagogik kompetensiya asoslari. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018.
10. Jalolov S. S. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. Toshkent: O‘zbekiston, 2020.
11. UNESCO. Teaching and Learning: Achieving Quality for All. Paris: UNESCO Publishing, 2017.
12. OECD. Teachers for the 21st Century: Using Evaluation to Improve Teaching. Paris: OECD Publishing, 2013.

5-May, 2026-yil

13. Қазақстан/MDH pedagogika jurnallari materiallari: —Pedagogik refleksiya va innovatsion ta‘lim texnologiyalaril, 2021–2025 yillar maqolalari.

14. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi (2030-yilgacha). Toshkent, 2019.

